



# דף שבועי

## וביום השמיני ימול בשר ערלתו

יונה בר מעוז

אנו נוסף על קושייתנו של בעל "אור החיים", שאילו לא ניתן הציווי בספר ויקרא פרט חריג שאיננו תורם לנושא ולמעשה אין כל צורך בהזכרתו: "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (וי' יב:ג). החריגה מתעצמת כששמים לב נושא הפסוק, "בשר ערלתו", אינו המשך ישיר של נושא הפסוק הקודם, היא היולדת, אלא הוא מתייחס למושא של פעולת הלידה: "וילדה זכר", שאותו כבר שכחנו, בהתעמקנו בשאלת טומאת היולדת. גם ה"זכר" אינו נושא המשפט בפסוק ג', אלא "בשר עורלתו". כלומר, מצוות המילה נזכרת בחטף ובעקיפין.

השאלה חמורה מכך: מדוע יש צורך לחזור ולהזכיר נושא שנידון בהרחבה בספר בראשית ונקבע כחוק לדורות, ואף תואר ביצוע מדוקדק שלו? ה' ציווה את אברהם על המילה בפרטי פרטים, לו, לכל זרעו ולכל הנתון למרותו (בר' יז:ט-יד), וכמו כן צוין העונש, כראוי בעת מתן חוק: "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את-בריתי הפר" (שם:יד). לאחר מכן תואר הביצוע של החוק על ידי אברהם מיד עם נתינתו (בר' יז:כג-כו), ואם לא די בזה, קיים אברהם את החוק ביום השמיני להולדת יצחק, ואין צורך לומר שגם בני יצחק, בני יעקב ובני יוסף נימולו. מדוע, אם כן, ראה הכתוב לחזור ולצוות על המילה ביום השמיני?

יתרה מזאת, הזכרה נוספת של מצוות המילה בחוק עלולה להביא למסקנה שהמצווה מחייבת גם את הגויים, ואכן השאלה הזאת עולה מדברי הגמרא: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה; והרי מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב "ואתה את בריתי תשמר", ונישנית בסיני "וביום השמיני ימול" - לישראל נאמרה ולא לבני נח! ההוא למישרי שבת הוא דאמרא: "ביום" - ואפילו בשבת.<sup>1</sup>

התשובה שנתנה הגמרא, שהחוק נשנה בויקרא כדי להתיר מילה בשבת, היא עצמה מעוררת שאלה. וכך שואל ר' חיים בן עטר:

ואם להודיע שצריך למול ביום ולא בלילה, גם להודיע אפילו בשבת, כמו שדרשו ז"ל: "וביום" - אפילו בשבת, קשה, למה לא רשם ה' פרטי דינים אלו שם בפרשת מילה שנכתבה בפרשת 'לך לך'?

בתוך מכלול הפרטים של טומאה וטהרה שנוגעים לאישה בספר ויקרא מופיע פרט חריג שאיננו תורם לנושא ולמעשה אין כל צורך בהזכרתו: "וביום השמיני ימול בשר ערלתו" (וי' יב:ג). החריגה מתעצמת כששמים לב נושא הפסוק, "בשר ערלתו", אינו המשך ישיר של נושא הפסוק הקודם, היא היולדת, אלא הוא מתייחס למושא של פעולת הלידה: "וילדה זכר", שאותו כבר שכחנו, בהתעמקנו בשאלת טומאת היולדת. גם ה"זכר" אינו נושא המשפט בפסוק ג', אלא "בשר עורלתו". כלומר, מצוות המילה נזכרת בחטף ובעקיפין.

השאלה חמורה מכך: מדוע יש צורך לחזור ולהזכיר נושא שנידון בהרחבה בספר בראשית ונקבע כחוק לדורות, ואף תואר ביצוע מדוקדק שלו? ה' ציווה את אברהם על המילה בפרטי פרטים, לו, לכל זרעו ולכל הנתון למרותו (בר' יז:ט-יד), וכמו כן צוין העונש, כראוי בעת מתן חוק: "וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את-בריתי הפר" (שם:יד). לאחר מכן תואר הביצוע של החוק על ידי אברהם מיד עם נתינתו (בר' יז:כג-כו), ואם לא די בזה, קיים אברהם את החוק ביום השמיני להולדת יצחק, ואין צורך לומר שגם בני יצחק, בני יעקב ובני יוסף נימולו. מדוע, אם כן, ראה הכתוב לחזור ולצוות על המילה ביום השמיני?

יתרה מזאת, הזכרה נוספת של מצוות המילה בחוק עלולה להביא למסקנה שהמצווה מחייבת גם את הגויים, ואכן השאלה הזאת עולה מדברי הגמרא: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה; והרי מילה שנאמרה לבני נח, דכתיב "ואתה את בריתי תשמר", ונישנית בסיני "וביום השמיני ימול" - לישראל נאמרה ולא לבני נח! ההוא למישרי שבת הוא דאמרא: "ביום" - ואפילו בשבת.<sup>1</sup>

התשובה שנתנה הגמרא, שהחוק נשנה בויקרא כדי להתיר מילה בשבת, היא עצמה מעוררת שאלה. וכך שואל ר' חיים בן עטר:

ואם להודיע שצריך למול ביום ולא בלילה, גם להודיע אפילו בשבת, כמו שדרשו ז"ל: "וביום" - אפילו בשבת, קשה, למה לא רשם ה' פרטי דינים אלו שם בפרשת מילה שנכתבה בפרשת 'לך לך'?

2 והוא אף נכתב שלוש פעמים בויקרא כג:כח-ל.  
3 ואף נטען במדרש שזו שבת מיוחדת: "להיות שהיא סדורה ובאה מששת ימי בראשית, עד שנתנה תורה לישראל".  
4 ייתכן שגם החיוב הבסיסי של צום עשרה בטבת בשבת, נובע מהעובדה שהביטוי "בעצם היום הזה" נכפל בעניינו, כי על מועדו נאמר: "בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמוך מלך-בבל אל ירושלם בעצם היום הזה" (יח' כד:ב).

\* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.  
\* המאמר נכתב בתודה ליבו ועם אהרנשטם. אברכים כי יקימו מנצח עם בחירת ליבו ועם אהרנשטם. אברכים כי יקימו בניין עדי עד, ויהיה ראוי להיות מעון לשכינה.  
1 ובלל, סנהדרין נט ע"א-ע"ב.



מילה אינה השלמה או תוספת ללידה רגילה, אלא תחילתה של "אוקטבה" גבוהה יותר. היא מציינת את ה"יום הולדת" השני העילאי יותר, את כניסת האדם למעלה א-לוקית של עשייה חפשית ומוסרית.<sup>11</sup>

ייתכן שמיקום מצוות המילה בתוך דיני האישה היולדת רומז גם לאפשרות שהאם תהיה רשאית למול את בנה או ילד אחר, אף שאין פוסק שמסתמך על כך. מכל מקום פסק הרמב"ם: "הכל כשרין למול, ואפילו ערל ועבד ואשה וקטן מלין במקום שאין שם איש" (הלכות מילה פרק ב הלכה א).<sup>12</sup> אילו ניתנה לנו האפשרות לדרוש, היינו אומרים שמיקום מצוות המילה בתוך דיני האישה היולדת היה עשוי להביא אף למסקנה שחובת האישה היא למול את בנה, אלא שמפאת מצבה הפיזי לא הוטלה חובה זאת עליה אלא על האב.<sup>13</sup> נזכיר שבשבוע הראשון אחר הלידה היולדת נחשבת כחולה שיש בו סכנה, והדבר בא לידי ביטוי בהלכות צום הכיפורים, כפי שנפסק בשולחן ערוך:

יולדת – תוך שלשה ימים לא תתענה כלל; משלשה עד שבעה – אם אמרה "צריכה אני", מאכילין אותה; מכאן ואילך הרי היא ככל אדם (אורח חיים תריז, ד).

מכל מקום, אנו יודעים כי קיומו הרוחני של עם ישראל ממשיך מדור לדור גם בזכות הנשים הצדקניות, כי הן מסכימות שסכין המוהל תחתון בבשר התינוק הרך, שזה עתה הביאוהו לעולם בייסורים, והן שמחות בקיום המצווה; לא אחת הן הוכיחו את עצמן במרוצת ההיסטוריה, וכמו צפורה אשת משה אף מלו את בניהן במו ידיהן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: [dafshv@mail.biu.ac.il](mailto:dafshv@mail.biu.ac.il)

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

## עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

11 בפירושו לבראשית יז:כג (במהדורה משנת תשע"ב, בתרגום חדש ללשון הקודש). גם בפירושו לויקרא יב:ג כתב דברים דומים.

12 סיכום מאלף של שלוש הגישות העיקריות לקיום מצוות מילה על ידי נשים נמצא אצל יוסי זיו: "מילה ביד אישה בספרות חז"ל ובמנהג יהודי אתיופיה", בכתובת <https://www.herzog.ac.il/vtc/tvunot/netuim11-ziv.pdf>.

12. בקצרה נאמר: יש פוסקים המתירים לאישה למול לכתחילה, כמו רמב"ם; יש המתירים בדיעבד, ויש האוסרים, על אף שבמקורות חז"ל נמצאות עדויות על נשים שמלו את ילדיהן, וזאת בנוסף למסופר בתורה על צפורה אשת משה.

13 בבלי, קידושין כט ע"א: אמר רב יהודה: הכי קאמר: פל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו – אנשים חייבין ונשים פטורות. תנינא להא דתנו רבנן: האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. ויש אומרים: אף להשיטו במים.

גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה (בר' לב:לב-לג).

איסור אכילת גיד הנשה לא חזר ונשנה בין האיסורים הכרוכים באכילת בשר בהמה וחיה, ואף שהוא עמום מאוד במקום היחיד שהוא נזכר בו, אין הדבר פוגע בתוקפו. אומנם בגמרא<sup>5</sup> משיבים על כך בטענה שאיסור גיד הנשה נאמר אחרי מתן תורה ונכתב בתוך ספר בראשית לאחר מכן, אך בוודאי שאין זה פשוטו של מקרא.<sup>6</sup> מכל מקום, גם סיפור מילת אברהם, כמו כל יתר סיפורי התורה, נכתב לאחר מתן תורה, כפי שפירש רמב"ן בדברים לא:ט:

**ויכתב משה את התורה הזאת** – מתחלת בראשית עד "לעיני כל ישראל" (דב' לד:יב). ואע"פ שבכאן כתוב "תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל" (להלן:יא), והוא רומז לספר הזה של 'אלה הדברים' על דעת רבותינו (ראו סוטה מא ע"א), אבל בזה חזר ובאר: "ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם" (להלן:כד), וזה יכלול כל התורה כולה.

מיקומו של ציווי המילה בויקרא מעורר שאלה נוספת. מבחינת עניינו הוא קרוב לחוק אחר והיה ראוי להיכתב בצידו ולא בתוך דיני היולדת: "שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה" (וי' כב:כז).<sup>7</sup> בדומה לכך נסמכו המצוות של בכור האדם ובכור הבהמה: "בכור בניך תתן לי. כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לו" (שמ' כב:כח-כט).<sup>8</sup>

מכל התיחות שהעלינו, אפשרית המסקנה שהתורה הזכירה שוב את מצוות המילה דווקא בתוך דיני האישה היולדת, כדי שלא יהא הפלא הזה של הלידה והבאת בן אדם מושלם לעולם<sup>9</sup> נזכר רק בהקשר לטומאה ולהפרדה בין האב והאם,<sup>10</sup> כפי שנאמר "ויולדה זכר וטמאה", אלא יהיה נקשר מייד למצוות הכנסת הרך הנולד בבריתו של אברהם אבינו. זהו הצעד הראשון לקראת התעלותו הרוחנית המאוחרת יותר, כשהוא יקשור את עצמו לברית עם א-לוהיו-יוצרו מתוך בחירה ודעת. וכפי שהיטיב רש"ר הירש להגדיר את מצוות המילה:

5 בבלי, חולין ק ע"ב: אמר רבי יהודה: והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת להן? אמרו לו: בסניי נאמר אלא שנכתב במקומו.

6 בדרך הפשט הלך רד"ק: "על כן לא יאכלו בני ישראל – בני יעקב אסרוהו על עצמן לכבוד אביהם שלקה בו והם צוו לבניהם... ונאסר להם ולבניהם ולבני בניהם עד עולם, וכתבו משה בתורה על פי ה'".

7 ואכן פרשנים קושרים את שתי המצוות הללו בהסברם למצוות המילה. לדוגמה, רבנו בחיי אומר בבראשית יז:ג: "ועל דרך המדרש מצות מילה היא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני, כי הקרבן לא יכשר עד יום ח', שנאמר 'ומיום השמיני והלאה ירצה'". רד"צ הופמן אומר בבראשית יז:ב: "ובן שמנת ימים... אין הרך הנולד להיות מוקדש לעבודת הבורא ולקבל את ייעודו הנעלה אלא ביום השמיני; בשבעת הימים הראשונים להיוולדו הוא נתון עדיין כולו בהשפעת הלידה הפיזית ואינו בשל עדיין לקיומו החדש. ובדומה לכך נצטוונו גם לגבי הבהמה – להשאיר שבעה ימים תחת אמה, כי רק מן היום השמיני והלאה תירצה לקרבן" (ספר בראשית א, ערך ותרגם אשר וסרטיל, בני ברק תש"ט, ע' רס).

8 אף שכמובן אין בכור האדם חייב להינתן החל מהיום השמיני, בניגוד לכבוד הבהמה.

9 עדות אישית: כל צער ההיריון, צירי הלידה והכאבים לאחר הלידה, כולם התגמדו מול חווית הפלא הזה שחוויתי בלידת כל אחד מילדיי, ותודה לא-ל שזכיתי לכך.

10 כפי שנרמז במה שאמרו חז"ל: "ומפני מה אמרה תורה מילה לשמונה? שלא יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים" (בבלי נידה לא ע"ב).